SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 21/2025, ss. 97-110
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2025.21(7)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 31.01.2025
Zaakceptowano: 16.06.2025
Opublikowano: 30.06.2025

Joanna Białogońska
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ORCID: 0009-0009-2941-1245

KONCEPCJA FUNKCJI I CELÓW OCENIANIA W LITERATURZE I DOŚWIADCZENIACH NAUCZYCIELI

THE CONCEPT OF THE FUNCTIONS AND PURPOSES OF ASSESSMENT IN THE LITERATURE AND TEACHERS' EXPERIENCES

Streszczenie
Artykuł analizuje ewolucję pojęcia funkcji oceniania w procesie edukacyjnym w kontekście modeli oceniania, wskazując na zmieniające się podejścia do tego zagadnienia na przestrzeni lat. Problem badawczy zawarto w pytaniu: Jakie są cele i funkcje oceniania bieżącego według nauczycieli w klasach I-III? W badaniach zastosowano podejście jakościowe – jako metodę badań wykorzystano wywiad indywidualny częściowo ustrukturyzowany, zaś jako technikę – analizę dokumentów zastanych, głównie zeszytów uczniów. Wyniki badań pokazały, że nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej w większości rozumieją funkcje oceniania zgodnie z założeniami tradycyjnego modelu oceniania. Według badanych ocenianie służy diagnozowaniu poziomu wiedzy i umiejętności ucznia, informowaniu go i jego rodziców o brakach i popełnionych błędach, a także wykorzystywaniu motywacji zewnętrznej poprzez stawianie wysokich stopni w formie nagrody. Skoro interpretacja celów i funkcji oceniania jest pochodną przyjętego modelu uczenia się, istnieje konieczność dalszej pracy nad przyjmowanymi przez nauczycielami założeniami co do istoty procesu uczenia się.

Słowa kluczowe: funkcje oceniania, modele oceniania, cele oceniania, nauczyciel.
Abstract

The article analyses the evolution of the concept of the assessment function in the educational process in the context of assessment models, indicating changing approaches to this issue over the years. The research problem is included in the question: What are the purposes and functions of ongoing assessment according to teachers in grades I-III? A qualitative approach was used in the research – an individual semi-structured interview was used as a research method, and an analysis of existing documents, mainly students' notebooks, was used as a technique. The research results showed that early school education teachers mostly understand the functions of assessment in accordance with the assumptions of the traditional assessment model. According to the respondents, assessment serves to diagnose the level of knowledge and skills of the student, inform them and their parents about deficiencies and mistakes made, and also use external motivation by giving high grades in the form of a reward. Since the interpretation of the purposes and functions of assessment is a derivative of the adopted learning model, there is a need for further work on the assumptions made by teachers regarding the essence of the learning process.

Keywords: assessment functions, assessment models, assessment objectives, teacher.

1. Wprowadzenie

Ocenianie jest nieodłącznym elementem pracy każdego nauczyciela. Choć formalnie proces ten rozpoczyna się na etapie edukacji wczesnoszkolnej, to już w przedszkolu i zerówce często pojawiają się oceny w postaci komentarzy słownych, np. „Niedokładnie rysujesz po śladzie, nie wychodź poza linię", pieczątek z uśmiechniętymi i smutnymi buźkami czy naklejek. Uczniowie w klasach I-III oceniani są w różnych formach. Coraz częściej mówi się o szkodliwym wpływie stopni na motywację i chęć do uczenia się, jednak w dalszym ciągu pojawiają się one w wielu szkołach. W publikacji „Systemy oceniania w szkole – prawo i praktyka" przedstawione są wyniki badań nad systemami oceniania w dwudziestu szkołach podstawowych w Polsce w 2011 roku. Raport wykazał, że placówki wprowadzają zamiast stopni symbole literowe czy obrazki. Jednak zarówno jedynka, jak i litera „N" (jako skrót od „nie radzi sobie") znaczą dokładnie to samo i nie dają uczniowi wartościowej informacji zwrotnej. Konieczna jest zatem refleksja nad rolą oceniania, a nie tylko jego formą. Celem niniejszego artykułu jest analiza znaczenia funkcji i celów oceniania w kontekście literatury i badań własnych.

2. Modele oceniania według Grażyny Szyling – tło rozważań na temat funkcji oceniania

W zależności od przyjętej definicji oceniania, jego rodzaju czy modelu, autorzy przedstawiają zróżnicowane klasyfikacje celów i funkcji pełnionych przez ten proces. Ocena rozumiana jako informacja zwrotna zgodnie z ideą oceniania kształtującego,

będzie odgrywała inną rolę niż stopień wystawiany przez nauczyciela przyjmującego tradycyjny model oceniania. Choć nazwy niektórych funkcji wymienianych przez pedagogów na przełomie XX i XXI wieku pokrywają się z określeniami zaproponowanymi przez współczesnych badaczy, to ich znaczenie uległo zmianie.

Grażyna Szyling wyróżnia dwa modele oceniania, które są ściśle związane z jego funkcjami. Pierwszy z nich – tradycyjny, inaczej technologiczny – korzysta z założeń behawioryzmu i opiera się na ideologii transmisji kulturowej. Zgodnie z tym podejściem nauczyciel odgrywa główną rolę, koncentrując się na efektach uczenia się. Poprzez stosowanie nagród oraz modelowanie, kształtuje postawę ucznia. Natomiast model konstruktywistyczny (określany również jako postępowy) podkreśla indywidualizm i stawia nauczyciela w roli partnera. Oceniany nie jest jedynie wynik, a proces uczenia się, na który składa się wiele czynników. To podejście wpisuje się w ramy progresywizmu i korzysta z założeń poznawczo-rozwojowej teorii rozwoju (Szyling 2011, 32).

3. Funkcje oceniania w tradycyjnym modelu oceniania

Pojęcie funkcji oceny szkolnej zostało wprowadzone do polskiej dydaktyki dzięki książce „Badania nad funkcją oceny szkolnej" Idy Altszuler z 1960 roku. Autorka wskazała, że istnieje zależność między ocenianiem (rozumianym przez nią jako wynik kontroli pracy ucznia), a jego oddziaływaniem m. in. na uczniów i nauczycieli (Altszuler 1960, 12). Ten związek określiła mianem funkcji oceniania i wymieniła ich trzy rodzaje: dydaktyczną, społeczną i wychowawczą. Według I. Altszuler (1960, 98) pierwsza z nich wskazywała, że ocena ma być „miernikiem wyników pracy ucznia", dzięki któremu można było porównywać między sobą efekty uczenia się poszczególnych dzieci, klas i nawet szkół. Z kolei funkcja społeczna miała korzystnie wpływać na nawiązywanie relacji między rówieśnikami w klasie, a w szerszym znaczeniu określać przydatność ucznia „jako członka społeczeństwa i obywatela państwa do pracy i życia" (Altszuler 1960, 98). Natomiast ostatnia z wymienionych – funkcja wychowawcza – mówiła o pozytywnym wpływie oceny na ucznia, jego motywację, uczucia i chęć do nauki (Szyling 2024, 252).

Na przełomie XX i XXI wieku autorzy najczęściej wyróżniali takie same, jak I. Altszuler trzy podstawowe funkcje oceniania: dydaktyczną, wychowawczą, społeczną. Pierwsza z wymienionych odnosiła się według Ewy Kosińskiej (2000, 14) do określania poziomu wiedzy, a w szczególności braków, które należy uzupełnić. Natomiast Iwona Kopaczyńska (2004, 28) stwierdziła, że funkcja dydaktyczna „tkwi w dążeniu do wywołania u ucznia zmian w postaci zewnętrznych objawów, czyli utrwalonego systemu wiedzy oraz nawyków i automatyzmu w ich wykonywaniu". W zakresie wychowawczej roli oceniania autorzy na początku XX wieku pisali o nauczycielu, który poprzez stawianie stopni wychowuje, modeluje zachowania i kształtuje osobowość ucznia (Ko-

sińska 2000, 14). Z kolei funkcja społeczna polegała na porównywaniu uczniów i ustalania ich miejsca w społeczności szkolnej przez pryzmat stopni.

Poza wskazanymi trzema funkcjami oceniania, autorzy wyróżniali także inne, jak na przykład: informacyjna, kontrolna, motywacyjna, diagnostyczna, prognostyczna, profilaktyczna i selekcyjna. Nauczyciel miał weryfikować postępy ucznia w nauce (funkcja kontrolna/diagnostyczna), przekazywać informacje na temat stopnia opanowania danej części materiału (funkcja informacyjna) i zachęcać dziecko do dalszej nauki (funkcja motywacyjna) (Kosińska 2000, 15). Według Franciszka Bereźnickiego (2011) ocenianie umożliwiało usuwanie czynników wpływających negatywnie na wynik uczenia się (funkcja profilaktyczna), przewidywanie osiągnieć (funkcja prognostyczna) oraz porównywanie uczniów (funkcja selekcyjna).

Autorzy wymieniają różne nazwy funkcji oceniania, jednak często stworzone dodatkowe określenia niosą to samo znaczenie, np. nazwa funkcja dydaktyczno-prognostyczna wykorzystana przez Danutę Sołtys i Marię Krystynę Szmigiel powstała przez połączenie dwóch osobnych funkcji. Jak pisze G. Szyling (2024, 256) mnożenie funkcji oceniania powoduje rozdrobienie i pokrywanie się zakresów znaczeniowych, a także oddzielenie tych funkcji od podstaw teoretycznych.

4. Redefinicja funkcji oceniania w modelu postępowym

Autorzy piszący o funkcjach oceniania na przestrzeni ostatnich 10 lat często posługują się tymi samymi nazwami, które pojawiły się już pod koniec XXI wieku, jednak w innym lub rozszerzonym znaczeniu. Dokładnej analizy funkcji oceniania dokonał Michał Kowalewski w kontekście oceniania wspierającego, które definiuje jako „proces wartościowania osiągnięć ucznia, który to proces, eksponując poziom opanowanej przez niego wiedzy i nabytych umiejętności, dostarcza jednocześnie informacji niezbędnych dla wspierania go w jego wszechstronnym rozwoju" (Kowalewski 2021, 144-145).

Autor wymienia funkcję diagnostyczną, informacyjną, motywacyjną, selekcyjną i prognostyczną. Pierwsza ze wskazanych nie ogranicza się do określania poziomu wiedzy i umiejętności. Polega także na diagnozowaniu trudności w procesie uczenia się i poszukiwaniu ich przyczyny. Błąd przestaje być postrzegany negatywnie, a wręcz przeciwnie, jest okazją do analizy jego przyczyn i nauki. Ponadto podczas oceniania uwzględnia się cały proces uczenia się, wraz z jego uwarunkowaniami, a nie sam wynik. W obrębie funkcji diagnostycznej M. Kowalewski wyróżnia dodatkowo rolę formatywną, która dotyczy nie tylko ucznia, a całego procesu nauczania. Ocena w tym rozumieniu ma służyć jako wskaźnik efektywności wykorzystywanych form, metod i środków dydaktycznych. Nauczyciel na podstawie oceny ma możliwość ewaluowania swojej pracy i wprowadzania zmian w celu usprawnienia procesu nauczania i uczenia

się (Kowalewski 2021, 149-150).

Funkcja informacyjna oceniania wspierającego nie odnosi się jedynie do stopnia opanowania danego materiału. W tym kontekście nauczyciel ma wyjaśnić uczniowi, co już potrafi, gdzie popełnił błędy, a ponadto, co może zrobić, aby ich w przyszłości uniknąć. Wyłania się tutaj współtowarzysząca informacyjnej funkcja instruktażowa, według której nauczyciel „staje się swoistym doradcą, którego uwagi zawarte w komentarzu towarzyszącym wystawionej ocenie ukierunkowują uczniowską aktywność na możliwie najlepsze wykorzystanie ich potencjału rozwojowego" (Kowalewski 2021, 150). Dobre ocenianie powinno skupiać się na tym, co uczniowi udało się osiągnąć, co już wie i potrafi zrobić. Informacji zwrotna oparta na samych błędach i brakach jest niewystarczająca – nie da się jej wykorzystać (Wejner-Jaworska 2023, 50).

Znaczenie zmieniła także funkcja motywacyjna. We współczesnym rozumieniu ocena nie jest ani nagrodą, ani karą. Opisywana przez M. Kowalewskiego motywacja opiera się na budowaniu pewności siebie i poczucia własnej wartości poprzez nobilitowanie sukcesów. Nauczyciel powinien dać uczniom przestrzeń i warunki do swobodnego prezentowania swoich osiągnięć – funkcja afirmacyjna. Dzięki temu dziecko ma możliwość do rozwijania motywacji wewnętrznej, pogłębia się jego wiara we własne siły i umiejętności (Kowalewski 2021, 152). Jak pisze Teresa Wejner-Jaworska (2023, 51) „Prawie wszystkie uczniowskie aktywności (…) powinny być szansą na analizę postępów i refleksją na temat gromadzonej wiedzy i wykształconych umiejętności".

Według M. Kowalewskiego ocena w formie stopnia dzięki komentarzowi ogranicza funkcję selekcyjną w rozumieniu tradycyjnym. Prawidłowo sformułowana informacja dla ucznia, podkreślająca jego osiągnięcia, ma wzmacniać poczucie własnej wartości i motywować do dalszej pracy. Natomiast rozumienie funkcji prognostycznej autor rozszerza o uwzględnienie, poza wynikiem uczenia się, dodatkowych czynników, takich jak indywidualny potencjał, zdolności i zainteresowania.

W model konstruktywistyczny wpisuje się również ocenianie kształtujące. Choć pojęcie to zostało wprowadzone już w latach siedemdziesiątych XX wieku przez Natomiast Benjamina Samuela Blooma, to w Polsce pojawiło się dopiero około 30 lat później. Autor wskazał dwie zasadnicze funkcje oceny: „informację zwrotną i informacje umożliwiające nauczycielowi doskonalenie nauczania" (Ćwikła 2021, 31). Rola ta wynika z samej definicji oceniania kształtującego – jest to regularne ocenianie zrozumienia przez ucznia materiału i jego postępów w nauce w celu określenia, jak ma się on uczyć oraz jak zaplanować proces nauczania (OECD 2005, 21). Funkcje oceniania kształtującego wpływają zatem na proces uczenia się, w przeciwieństwie do oceniania sumującego, które odbywa się po zakończeniu tego procesu (Tłuściak-Deliowska i Czyżewska 2020, 47).

5. Od funkcji do celów oceniania – zmiana perspektywy

Według Grażyny Szyling (2020, 143) funkcja oceny „jest przez przedstawicieli polskiego konstruktywizmu traktowana jak pojęcie pozaparadygmatyczne, któremu sens nadaje dopiero osadzenie w konkretnej teorii kształcenia". W koncepcji funkcji oceniania zakłada się, że oceny mają pozytywny wpływ na ucznia i jego podejście do uczenia się (Altszuler 1960, 12). Zatem uczeń traktowany jest jako obiekt oddziaływania oceny, a nie aktywny podmiot procesu oceniania. W związku z tym, według G. Szyling, funkcje oceniania nie wpisują się w ramy konstruktywizmu. Zarówno nauczyciel, jak i uczeń powinni mieć zapewnione pole do twórczości edukacyjnej. Bolesław Niemierko (2023, 33) twierdzi, że „ocenianie osiągnięć uczniów trzeba uznać za dwupodmiotowe (ang. double-subjective)". Takie podejście zapewnia uczniowi autonomię i możliwość własnej interpretacji doświadczeń edukacyjnych.

Natomiast bardziej zgodne z przedstawioną koncepcją jest pojęcie celu oceniania, które mogą być określone jako rodzaj intencji pedagogicznej wyznaczającej relacje oceniania i uczenia się. Jak pisze G. Szyling (2020, 144) cele oceniania jak „rodzaj pola, w którym przenikają się lub są negocjowane oczekiwania nauczyciela i zamierzenia ucznia, osadzone w kontekście wytwarzanym przez bliższe i dalsze otoczenie społeczne".

Cele oceniania zostały uregulowane w Obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 września 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty. Wedle tego dokumentu ocenianie ma na celu:

1) „informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie;
2) udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć;
3) udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju;
4) motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia;
6) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej" (Dz.U. 2022 poz. 2230 2022, 33).

Analizując przedstawione powyżej cele, można stwierdzić, że w podobny sposób opisane zostały powyżej funkcje oceniania. Punkt pierwszy, drugi, trzeci i piąty odnosi się do funkcji informacyjnej i instruktażowej, punkt czwarty do motywacyjnej, a szósty do formacyjnej.

Jak piszą Aleksandra Tłuściak-Deliowska i Monika Czyżewska (2020, 42): „Funkcja oceny wynika z celu, jakiemu ma służyć". Funkcje oceny nie kształtują bezpośrednio samego procesu oceniania, ale wpływają na sposób jego przeprowadzenia, dlatego wybór funkcji zależy przede wszystkim od przyjętych kryteriów oraz celów i standardów oceniania. Zatem cele oceniania pełnią nadrzędną rolę względem jego funkcji.

6. Zarys zastosowanej metodologii badań własnych

Przedstawione w artykule wyniki badań są częścią szerszych badań przeprowadzonych w ramach pracy magisterskiej, które miały na celu rozpoznanie i opisanie, co sądzą nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej na temat oceniania, jakie kryteria, rodzaje oraz formy oceniania wykorzystują w codziennej praktyce. Przedstawiony główny problem badawczy brzmiał: „Jak wygląda ocenianie bieżące w opiniach nauczycieli w klasach I-III?" (Białogońska 2024, 31). Natomiast w kontekście niniejszego artykułu skupię się na problemie szczegółowym: „Jakie są funkcje oceania bieżącego według nauczycieli w klasach I-III?" (Białogońska 2024, 31).

W badaniach zastosowane zostało podejście jakościowe. Metodą zbierania danych był wywiad – „specyficzna forma rozmowy, w trakcie której wiedzę tworzy się w toku interakcji między osobą prowadzącą wywiad a respondentem" (Jemielniak 2012, 112). W badaniach wykorzystano wywiad częściowo ustrukturyzowany, niestandaryzowany – pojawiały się zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte, a ich kolejność różniła się w zależności od odpowiedzi respondentów. Narzędziem badawczym był scenariusz wywiadu, składający się z pytań sformułowanych na podstawie problemów badawczych. Dodatkowo jako technika uzupełniająca, weryfikująca otrzymane podczas wywiadu informacje, stała się analiza dokumentów zastanych – ocenionych przez badane sprawdzianów, kartkówek, zeszytów i innych prac uczniów.

Badania odbyły się w ośmiu szkołach podstawowych na terenie województwa świętokrzyskiego, małopolskiego i pomorskiego. Wywiady były przeprowadzone indywidulanie z jedenastoma nauczycielkami z różnym doświadczeniem zawodowym, pracującymi w odmiennym systemach oceniania wewnątrzszkolnego. Tylko dwie spośród badanych pracują w placówkach, w których wewnątrzszkolny system oceniania nie narzuca wystawiania stopni. Część badanych zgodziła się udostępnić przykładowe, wystawione przez siebie oceny do analizy.

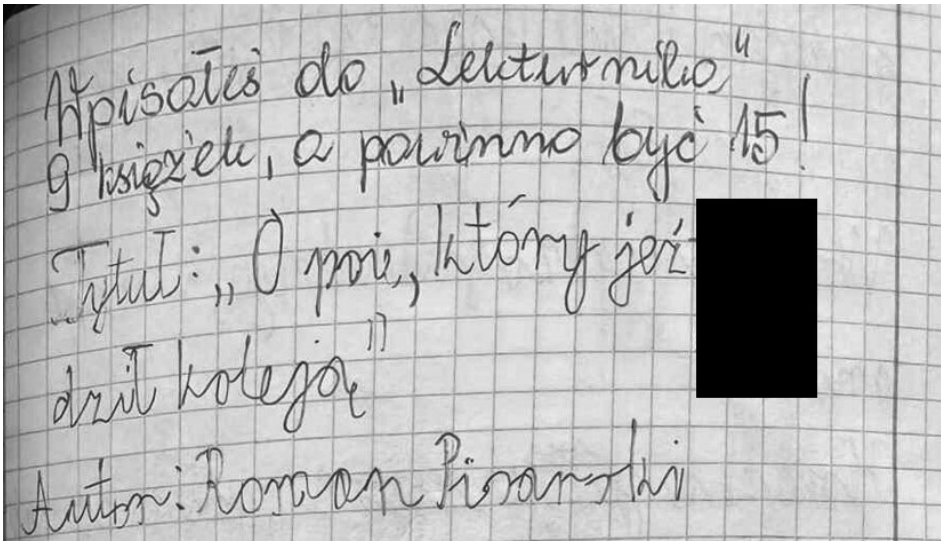
7. Cele i funkcje oceniania w praktyce – analiza wyników badań własnych

Badane nauczycielki w odpowiedzi na pytanie „Czemu według Pani służy ocenianie?" wymieniały różne funkcje oceniania, żadna z respondentek nie posłużyła się określeniem *cele*. Najczęściej badane podawały funkcję informacyjną, motywacyjną, diagnostyczną i formatywną. Choć nauczycielki wykorzystywały te same nazwy, to pod jednym określeniem mieściły się całkiem różne interpretacje. Niektóre badane nie wykorzystywały w swoich wypowiedziach konkretnych nazw, jednak na podstawie opisanej przez nie roli, można było określić opisywaną funkcję oceniania.

Od funkcji informacyjnej do instruktażowej

Większość badanych wspomniała w swoich wypowiedziach o funkcji informacyjnej oceniania. Dla niektórych nauczycielek polega ona jedynie na przekazywaniu uczniowi czy rodzicom informacji na temat wyniku, stopnia opanowania wiedzy i umiejętności – zgodnie z tradycyjnym modelem oceniania. Część wypowiedzi nauczycielek dotyczyła roli informacji zwrotnej, jednak nie zawierały one podstawowych elementów istotnych dla oceniania kształtującego.

Podejście zakorzenione w modelu tradycyjnym reprezentowała między innymi Pani B.[1], która stwierdziła: „No przede wszystkim, żeby wiadomo było, na ile dziecko przyswoiło wiedzę. Jest to na pewno informacja i dla mnie, i dla rodzica. Jest to informacja też dla samego dziecka. W jakim stopniu przyswoiło daną wiedzę" (Białogońska 2024, 51). Nauczycielka skupiła się głównie w swojej wypowiedzi na poziomie opanowania wiedzy przez dziecko w kontekście informacji zwrotnej. Kobieta na co dzień wystawia uczniom stopnie, dodając czasami komentarze na temat braków, np. „Wpisałeś do lekturnika 9 książek, a powinno być 15!" (komentarz przedstawiony na fotografii 1) czy „Pisz ładniej!".

Zdjęcie 1. Komentarz w lekturniku zapisany przez Panią B.

Pani A. natomiast opisywała funkcję informacyjną oceniania jako przekazywanie informacji uczniowi i jego rodzicowi na temat tego, z czym dziecko sobie dobrze radzi i w jakim zakresie będzie potrzebowało pomocy. Pojawia się zatem w tym rozumieniu kolejny element informacji zwrotnej, jakim jest wskazanie tego, co jest zro-

[1] Imiona badanych zostały zanonimizowane

bione czy opanowane w dobrym stopniu, obok błędów. Podobnie zinterpretowała rolę oceniania Pani M. Nauczycielka wspomniała, że ocena powinna dostarczać wiedzy na temat tego, co uczeń zrobił dobrze, co już potrafi, a z czym ma jeszcze problem. Tego typu wypowiedzi pojawiało się najwięcej.

Część nauczycielek podkreślało rolę rodzica w kontekście informacyjnej funkcji oceniania. Pani K., Pani A. i Pani J. stwierdziły, że ocena służy przede wszystkim rodzicowi, który ma pracować z dzieckiem w domu i kompensować braki. Jak powiedziała Pani Joanna: „Ale te oceny po prostu są tylko taką informacją dla rodziców właśnie. No, jeśli jest ta jedynka, no to już wiadomo, że to trzeba bardzo dużo pracować, żeby osiągnąć więcej. A szóstka, no że dziecko się uczy bardzo dobrze" (Białogońska 2024, 57). Wypowiedź ta wpasowuje się w ramy tradycyjnego modelu oceniania – ocena jako wyznacznik poziomu wiedzy ucznia.

Tylko jedna z badanych nauczycielek przedstawiła pełne rozumienie funkcji informacyjnej w kontekście oceniania kształtującego. Pani Ilona stwierdziła, że ocena to informacja dla ucznia na temat tego, co wykonał dobrze, gdzie popełnił błąd, nad czym i w jaki sposób ma pracować, żeby się rozwijać. Obok funkcji informacyjnej pojawia się tutaj funkcja instruktażowa, o której pisał M. Kowalewski.

Między funkcją motywacyjną i afirmacyjną

Motywacyjna funkcja oceniania również pojawiała się dosyć często w wypowiedziach badanych. Nauczycielki prezentowały jednak różne interpretacje tej roli. Dla niektórych wysoki stopnień stanowi pewnego rodzaju nagrodę dla ucznia – założenia modelu tradycyjnego. Dla innych ocenianie w formie stopni może pełnić jedynie funkcję demotywującą. Dwie spośród wszystkich nauczycielek stwierdziły zgodnie z modelem konstruktywistycznym, że tylko rzetelna informacja zwrotna może zmotywować ucznia do dalszej nauki i rozwoju.

Najwięcej badanych rozumiało omawianą funkcję oceniania zgodnie z nurtem behawiorystycznym. Pani A. stwierdziła, że każda dobra ocena, pochwała i pieczątka to jest nagroda dla ucznia. Tego samego zdania była Pani K. i Pani B., która określiła nawet zależność, którą dostrzegła na podstawie obserwacji uczniów – im wyższa ocena, tym większa motywacja dla dziecka. Pani J. również powiedziała, że uczeń po uzyskaniu piątki czy szóstki nabiera motywacji, żeby uzyskać ich jeszcze więcej. Jednak kobieta zauważyła jednocześnie, że niższe stopnie mogą obniżać samoocenę dziecka. O tym problemie wspomniała także Pani A. – dla uczniów, którzy dostają jedynki, dwójki czy trójki ocena kojarzy się z czymś negatywnym.

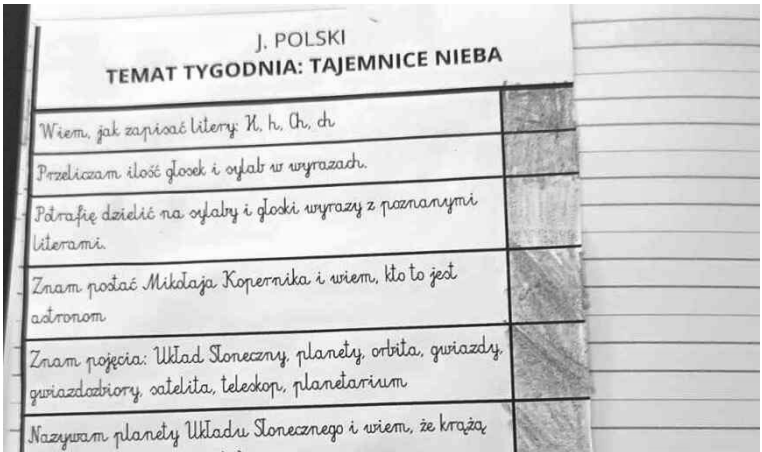
Według niektórych nauczycielek stawianie stopni warunkuje motywację uczniów do nauki, rozumianą jako motywację zewnętrzną. Pani M. właśnie z tego

powodu określa ocenianie w formie cyfrowej jako nieuniknione. Według badanej uczniowie w klasach I-III nie mogą zbudować motywacji wewnętrznej. Jednocześnie kobieta wspomniała o konsekwencjach wyciąganych przez rodziców w przypadku niskich stopni uzyskiwanych przez dzieci, jak na przykład kary czy szlabany.

Nie wszystkie respondentki dostrzegały funkcję motywacyjną oceniania. Według Pani A. uczniowie nie przejmują się niskimi stopniami i jak stwierdziła, nie rozumieją ich. Nauczycielka powiedziała: „Nie zdarzyło się, żeby dziecko się rozpłakało o ocenę, a są i czwórki, i trójki są czasami, zdarza się to" (Białogońska 2024, 58). Pani A. bardzo powierzchownie opisywała oddziaływanie ocen na uczniów.

Według dwóch nauczycielek wykorzystujących informację zwrotną, nie można mówić o funkcji motywacyjnej stopni. Pani Grażyna stwierdziła, że oceny w formie cyfr wpływały bardzo demotywująco na uczniów w jej klasie. Kobieta opowiedziała o sytuacji, w której ksiądz na religii stawiał stopnie za znajomość treści modlitw. Nauczycielka zaobserwowała, że uczniowie zaczęli się stresować, rywalizować i dokuczać sobie z powodu niższych ocen. Po jej interwencji ksiądz zrezygnował ze stopni, a atmosfera w klasie wróciła do normy. Pani Grażyna powiedziała, że informacja zwrotna sprawia, że uczeń wie, co już potrafi, a nad czym musi popracować i to stanowi dla niego motywację.

W wypowiedzi Pani I. można dostrzec obok funkcji motywacyjnej także funkcję afirmacyjną. Kobieta podkreśliła, że kiedy uczeń wykonał dane zadanie, to musi uzyskać informację zwrotną o tym, co zrobił dobrze, nawet jeśli popełnił bardzo dużo błędów. Jak powiedziała: „Ale po pierwsze uzyska motywację do tego, że nie ma takiej tragedii, że coś jest dobrze. Uzyska informację, co trzeba poprawić. I to jest priorytet w ocenianiu, tak? Nie chodzi o to, żeby powiedzieć uczniowi, że on jest gorszy czy lepszy" (Białogońska 2024, 59). Pani I. przedstawiła motywację uczniów także w kontekście tabelek z kryteriami sukcesu (przykładowa tabelka jest przedstawiona na fotografii 2), które wklejają do zeszytu i zamalowują okienka na odpowiednie kolory: zielony, jeśli coś było dla nich łatwe i nie popełnili dużo błędów; żółty, kiedy pojawiły się drobne trudności; czerwony, gdy zadanie było dla nich zbyt trudne i wykonali je niepoprawnie. Nauczycielka zauważyła, że zdecydowana większość uczniów dąży do tego, żeby móc zamalować wszystkie okienka na zielono.

J. POLSKI

TEMAT TYGODNIA: TAJEMNICE NIEBA

Wiem, jak zapisać litery: H, h, Ch, ch

Przeliczam ilość głosek i sylab w wyrazach.

Potrafię dzielić na sylaby i głoski wyrazy z poznanymi literami.

Znam postać Mikołaja Kopernika i wiem, kto to jest astronom

Znam pojęcia: Układ Słoneczny, planety, orbita, gwiazdy, gwiazdozbiory, satelita, teleskop, planetarium

Nazywam planety Układu Słonecznego i wiem, że krążą

Fot 2. Samoocena w wykonaniu ucznia Pani I.

Funkcja diagnostyczna i formatywna

W odpowiedzi na pytanie „Czemu służy według Pani ocenianie?" nauczycielki opisywały funkcję diagnostyczną oceniania, najczęściej odnoszącą się do transmisyjnego modelu uczenia się. Według Pani A. ocenianie służy głównie sprawdzeniu opanowania przez ucznia umiejętności podczas lekcji. Nauczycielka nie wspomniała jednak o badaniu podłoża popełnianych błędów czy braków. Ten sam pogląd wyraziła Pani M. i Pani B., dla których ocena ma być wyznacznikiem stopnia przyswojenia wiedzy. Nauczycielka jednak podkreśliła, że należy dodatkowo brać pod uwagę możliwości dziecka, a także informacje zapisane w opiniach i orzeczeniach z poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Część badanych podkreślała, że ocenianie służy także nauczycielowi, ponieważ może dzięki niemu zbadać efektywność swojej pracy – funkcja diagnostyczna. Pani I. powiedziała, że błąd popełniony przez ucznia czy braki w wiedzy są dla niej sygnałem, że zbyt mało uwagi poświęciła danemu zagadnieniu. Podobne stanowisko zajęła Pani A., której zdaniem ocena jest informacją o tym, co ona robi dobrze, a co źle, ponieważ to jej działania wpływają na pracę uczniów. Pani A. określiła oceniania w następujących słowach: „Czyli to jest poniekąd taki dla mnie monitoring, co już jest dobrze i na chwilę obecną nie wymaga więcej czasu, a do czego trzeba wrócić i na co trzeba poświęcić więcej czasu" (Białogońska 2024, 60-61).

Podsumowanie

Artykuł analizuje ewolucję pojęcia funkcji oceniania w procesie edukacyjnym. Pojęcie to zostało wprowadzone w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku przez Idę Altszuler. Autorzy na przełomie XX i XXI wieku, opisując funkcje oceniania, podkreślali dominującą rolę nauczyciela, który miał diagnozować, kontrolować i porównywać wyniki uczenia się, co wpisuje się w ramy tradycyjnego modelu oceniania.

Obecnie, choć funkcje zachowują swoje pierwotne nazwy, to zmieniło się ich znaczenie – widoczne jest przesunięcie w kierunku modelu postępowego. Poprzez ocenianie nauczyciel ma wspierać rozwój ucznia, udzielać mu wskazówek do dalszej nauki, analizować podłoże pojawiających się błędów i trudności. Grażyna Szyling stwierdziła nawet, że sama idea funkcji oceniania jest niezgodna z założeniami konstruktywizmu, a w ich miejsce proponuje wyznaczać cele oceniania. Analiza zawartych w Obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 września 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty celów wskazuje, że ich znaczenie pokrywa się z wymienionymi wcześniej funkcjami.

Podczas analizy badań własnych wskazano, że większość respondentek wymienia i rozumie funkcje oceniania w kontekście modelu tradycyjnego. Wysoki stopień,

według części nauczycielek, pełni rolę nagrody – motywacja zewnętrzna. Rola nauczyciela w zakresie oceniania w niektórych wypowiedziach badanych jest ograniczona do diagnozowania i informowania o poziomie wiedzy i umiejętności ucznia. Otrzymane wyniki badań sugerują konieczność wdrożenia programu szkoleń na temat istoty uczenia się, a zatem i celów oraz funkcji oceniania dla nauczycieli, dyrektorów, rodziców. Wypowiedzi badanych dowodzą bowiem, że w szkołach nadal dominuje rozumienie uczenia się przypisane do modelu szkoły, transmisyjnej, w której nadrzędną ideologią edukacyjną jest behawioryzm. Interpretacja celów i funkcji oceniania jest więc pochodną przyjętego modelu uczenia się.

Literatura

Altszuler, Ida. 1960. *Badania nad funkcją oceny szkolnej*. Warszawa: PZWS.

Bereźnicki, Franciszek. 2011. *Podstawy kształcenia ogólnego*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Białogońska, Joanna. 2024. *Ocenianie w klasach I-III w opiniach nauczycieli.* Niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab., prof. UJK Z. Zbróg. Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Ćwikła, Edyta. 2021. *Ocena opisowa w dyskursie kształtowania podmiotowości dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Jemielniak, Dariusz. 2012. *Badania jakościowe. Metody i narzędzia: tom 1.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kopaczyńska, Iwona. 2004. *Ocenianie szkolne wspierające rozwój ucznia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Kosińska, Ewa. 2000. *Ocenianie w szkole*, Kraków: Wydawnictwo Rubikon.

Kowalewski, Michał. 2021. *Ocenianie wspierające w budowaniu jakości praktyki edukacyjnej szkoły*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Niemierko, Bolesław. 2023. Uczenie się oceniania. W: *Diagnostyka edukacyjna oceniania szkolnego i akademickiego*, red. Bolesław Niemierko, Maria Krystyna Szmigiel, 25-34. Kraków: TOMAMI sp. z o.o.

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 września 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty (Dz.U. 2022 poz. 2230). https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002230.

OECD. 2005. *Formative assessment: improving learning in secondary classrooms*. Paryż: OECD Publishing. DOI: 10.1787/9789264007413-en.

Sołtys, Danuta i Maria Krystyna Szmigiel. 2000. *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*. Kraków: Wydawnictwo Zamiast Korepetycji.

Szyling, Grażyna. 2011. *Nauczycielskie praktyki oceniania poza standardami.* Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Szyling, Grażyna. 2024. O kategorii funkcji oceny szkolnej: od normatywnych źródeł do dydaktycznego artefaktu. *Colloquium*, 2(54). 247-261. DOI: 10.34813/29coll2024.

Szyling, Grażyna. 2020. Przeoczony dyskurs, czyli rzecz o konstruktywizmie i (z)marnowanych szansach oceniania wczesnoszkolnego. *Problemy Wczesnej Edukacji,* 4 (51). 138-152. DOI:10.26881/pwe.2020.51.11.

Tłuściak-Deliowska, Aleksanda i Monika Czyżewska. 2020. *Tu chodzi o wspieranie mojego ucznia… czyli studium teoretyczno-empiryczne o ocenianiu kształtującym i klimacie szkoły*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej. https://www.aps.edu.pl/media/2393965/tu_chodzi_o_wsparcie_e-book.pdf.

Wejner-Jaworska, Teresa. 2023. Dwupodmiotowość oceniania. W: *Diagnostyka edukacyjna oceniania szkolnego i akademickiego*, red. Bolesław Niemierko, Maria Krystyna Szmigiel, 48-56. Kraków: TOMAMI sp. z o.o.

Informacje o Autorce:

Joanna Białogońska – mgr pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, nauczycielka wychowania przedszkolnego. Jej zainteresowania naukowe obejmują ocenianie kształtujące oraz nowatorskie metody, formy i środki dydaktyczne wykorzystywane w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Kontakt:
adres e-mail: joannabialogonska99@gmail.com